

Landschap in oorlog en wederopbouw

In hoeverre zijn concepten en methoden van de landschapsarchitectuur en plantensociologie neutraal als ze gebruikt worden in het kader van een foute ideologie? Die vraag drong zich op bij een bezoek aan de tentoonstelling 'Design van het Derde Rijk' in het Design Museum van Den Bosch.

Op 14 februari organiseerde de WLO samen met de Nederlandse Vereniging voor Tuinen en Landschapsarchitectuur een bezoek aan deze tentoonstelling.

We zijn gewend om in musea de goede kant van cultuur te laten zien, zegt historicus Tomas van den Heuvel in zijn toelichting op de tentoonstelling. Juist design wordt vaak gepresenteerd als een bijdrage aan een betere wereld. Maar design reflecteert die wereld, met al zijn goede én slechte kanten. De tentoonstelling geeft aandacht aan vormgeving als instrument in de handen van het naziregime. In samenwerking met landschapsarchitect Niek Hazendonk kreeg ook de rol van de landschapsarchitectuur aandacht. Er was uniek materiaal van ontwerpen van de Duitse landschapsarchitecten Hübötter en Wiepking te zien.

In een uitgebreide lezing over tuinen en landschappen in het Derde Rijk en de relatie met de latere landschapsplanning liet

Niek Hazendonk zien dat er tijdens het korte bestaan van het Derde Rijk opvallend veel aandacht was voor de natuur en het landschap en het ontwerp daarvan. De natuurbescherming, plantensociologie en tuin- en landschapsarchitectuur ontwikkelden zich in het begin van de twintigste eeuw, maar braken, met name in Duitsland, door in de jaren dertig en veertig. Onder de nazi's werden ze beïnvloed door het Volks-Germaanse denken. De 'Landschaftsanwälte' waren een groep tuinarchitecten die meewerkte aan grootschalige infrastructuurprojecten als de Autobahnen en de West- en Atlantikwall. De natuurtuinbeweging en de plantensociologie ontwikkelden zich parallel en deden een bodemgebonden tuinkunst ontstaan. Voor de nazi's leek de prille plantensociologie aan te sluiten bij hun 'Blut und Boden'-adagium. De Völkische invloeden culmineerden tenslotte in een totale landschapsplanning bij het 'eindeutschen' van de veroverde gebieden in Oost-Europa.

Voor en al snel na de oorlog wisselden plantensociologen en tuin- en landschapsarchitecten uit Duitsland en Nederland kennis en praktijkervaring uit. Natuurbeschermers en landschapsontwerpers van Staatsbosbeheer waren betrokken bij bilaterale en internationale netwerken,

zoals de Europese Werkgroep voor Landschapsverzorging en de Kring van Duitse Landschaftsanwälte. Natuurbeschermer en landschapsplanner Roelof Benthem was daarin vanuit Nederland een centrale persoon. Veel van zijn contactpersonen in Duitsland waren diep verwickeld geweest in het nazisysteem. In de denazificering zijn ze daar maar beperkt op aangesproken. Hun vakopvattingen hebben ze relatief makkelijk en oppervlakkig aangepast aan de nieuwe Duitse democratische verhoudingen.

De middag werd afgesloten met een gezamenlijke reflectie op tentoonstelling en presentaties, met Roel During als gespreksleider. Men vroeg zich af in hoeverre bepaalde concepten en methodes zoals de Centrale-plaatsentheorie en de plantengemeenschap neutraal zijn. En of de betrokken Duitse plantensociologen en landschapsarchitecten de ideologie onderstreepten of negeerden; of ze welbewust meewerkten of zich gedwongen voelden 'mee te lopen'. Voor enkele aanwezigen was de continuïteit in de vakontwikkeling voor, tijdens en na de oorlog een eye-opener.

NIEK HAZENDONK